

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.5940>

Data przesłania artykułu: 18 czerwca 2020 r.

Data akceptacji artykułu: 1 września 2020 r.

WSPÓŁPRACA KULTURALNA MIAST PARTNERSKICH WARMII I MAZUR ORAZ UKRAINY

Mirosława Czetyrba-Piszczako

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5270-3822>

e-mail: mirosława.czetyrba@uwm.edu.pl

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie współpracy kulturalnej miast partnerskich i zaprzyjaźnionych województwa warmińsko-mazurskiego z regionami na Ukrainie. Po proklamowaniu niepodległej Ukrainy można mówić o prawdziwym renesansie współpracy miast polskich i ukraińskich na mocy zawieranych porozumień, czyli umów o partnerstwie i wzajemnej współpracy. W realizację oraz rozwój współpracy zaprzyjaźnionych miast aktywnie włączyło się województwo warmińsko-mazurskie, lokalne samorządy województwa nawiązały kontakty ze swoimi odpowiednikami na Ukrainie, np. Olsztyn – Łuck, Giżycko – Dubno, Elbląg – Tarnopol, Węgorzewo – Jaworów. Wnikliwy przegląd ponad 20-letniego okresu współpracy polskich i ukraińskich miast i gmin bliźniaczych wykazał dużą aktywność regionów w organizacji przedsięwzięć promujących ukraińską kulturę na Warmii i Mazurach oraz polską w obwodzie rówieńskim. Wśród realizowanych projektów kulturalnych dominują te o charakterze przeglądów i festiwali popularyzujące scenę muzyczną obu regionów.

Słowa kluczowe: miasta partnerskie, polsko-ukraińska współpraca kulturalna, mniejszość ukraińska, Warmia i Mazury, Ukraina

Submitted on June 18, 2020.
Accepted on September 1, 2020

CULTURAL COOPERATION OF PARTNER CITIES OF WARMIA AND MAZURY AND UKRAINE

Mirosława Czetyrba-Piszczo

University Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5270-3822>

e-mail: mirosława.czetyrba@uwm.edu.pl

Abstract: The purpose of the article is to present the cultural cooperation between twin cities of the Warmia-Mazury Voivodeship and Ukraine. After Ukraine proclaimed its independence, there was a real renaissance of cooperation between Polish and Ukrainian cities under concluded agreements, i.e. partnership and mutual cooperation. Warmia and Mazury actively joined the implementation and development of cooperation between twin cities, local provincial governments established contacts with their counterparts in Ukraine, e.g. Olsztyn – Łuck, Giżycko – Dubno, Elbląg – Tarnopol, Węgorzewo – Jaworów.

Keywords: twin cities, Polish-Ukrainian cultural cooperation, Ukrainian minority, Warmia and Mazury, Ukraine

1. Wprowadzenie

Współcześnie rozwijanie wielopłaszczyznowej współpracy pomiędzy różnymi środowiskami nie osiągnęłoby tak wysokiej skali aktywności bez kontaktów ponadgranicznych i transgranicznych zaprzyjaźnionych miast i gmin, które stały się impulsem do budowania relacji partnerskich dla lokalnych stowarzyszeń, organizacji pozarządowych, instytucji kulturalnych i oświatowych oraz przedsiębiorstw. W niniejszych rozważaniach przedstawię formy współpracy międzynarodowej regionów, które nie graniczą bezpośrednio, czyli województwa warmińsko-mazurskiego oraz obwodu rówieńskiego na Ukrainie. Umowa partnerska, w której nie występuje wymóg bezpośredniego sąsiedztwa geograficznego, określana jest mianem „międzyregionalnej, interregionalnej, transregionalnej, a dla szczebla lokalnego: interkomunalnej, inter-municipalnej” [Modzelewski, Żukowski, online]. Ze strony ukraińskiej partnerem województwa warmińsko-

-mazurskiego (dawniej olsztyńskiego) został obwód rówieński na mocy podpisanego w 1994 roku porozumienia o współpracy i przyjaźni.

Współcześnie kultura nie pełni funkcji jedynie wewnętrznego medium identyfikacji społecznej, szczególnie w polityce zagranicznej, międzynarodowa wymiana kulturalna stała się integralną i dynamicznie rozwijającą się branżą, „staje się dynamicznie samodzielną dziedziną gospodarki i tworzy własne rynki wymiany dóbr i pracy, staje się istotnym składnikiem współczesnych stosunków politycznych, a więc i dyplomacji” [Raport, online].

Poprzez kulturalną współpracę międzynarodową regionów realizowany jest cel promocji i wzmocnienia pozycji Warmii i Mazur na arenie międzynarodowej, współdziałanie zapewnia przepływ doświadczeń pomiędzy regionami polskimi oraz ukraińskimi, wspiera działania ułatwiające rozwój turystyki, prowadzi do kulturalnego i edukacyjnego rozwoju regionów. Do najskuteczniejszych narzędzi promocji kultury na arenie międzynarodowej należy zaliczyć tzw. sezony, w ramach których organizowane są dni kultury danego kraju partnerskiego, mające na celu zaprezentowanie oferty kulturalnej we wszystkich dziedzinach sztuki. Kolejnym instrumentem promocji są wizyty studyjne, czyli zapraszanie przez samorządy miast partnerskich artystów, przedstawicieli ośrodków kultury, menadżerów kultury, twórców i animatorów kultury. Skutecznym narzędziem promocji są także wspólne przedsięwzięcia lub koprodukcje międzynarodowe w ramach warsztatów i szkoleń czy też udział artystów i twórców w międzynarodowych przedsięwzięciach. Szeroka oferta działań promocyjnych poprzez kulturę wskazuje, że ten aspekt stał się obecnie jednym z ważniejszych elementów dyplomacji, a tym samym polityki zagranicznej. Potencjał bogactwa kulturowego buduje poprzez perswazję i zachętę tzw. *soft power*, czyli miękką siłę. Wieloaspektowe postrzeganie promocji i popularyzacji państwa za granicą poprzez kulturę nosi współcześnie miano dyplomacji kulturalnej. Badacze Przemysław Kieliszewski i Marcin Poprawski nadmieniają, że dyplomacja kulturalna obejmuje zagadnienia takie jak „(...) promocja kultury narodowej za granicą, międzynarodowa współpraca kulturalna, względnie sprawy związane z szeroko pojmowaną kulturą w negocjacjach międzypaństwowych (...)” [Kieliszewski, Poprawski 2009, 20]. O dyplomacji kulturalnej jako o różnorodnych sposobach prezentacji elementów danej kultury oraz o podkreśleniu jej wartości, pisze Justyna Langowska, która jednocześnie stwierdza, iż dyplomacja kulturalna poprzez interakcję z przedstawicielami innych kultur, dialog kulturowy oraz wzajemne poznanie i zrozumienie ewaluje do wymiaru dyplomacji kulturowej [Langowska 2018, 38–40]. Współcześnie cele wymiany kulturalnej zakładają nie tylko prezentację dziedzictwa kulturalnego, lecz także determinują jego wzajemne zrozumienie.

Celem niniejszego artykułu jest naszkicowanie współpracy partnerskiej oraz przybliżenie różnorodności kontaktów kulturalnych realizowanych w ramach związków miast bliźniaczych polskich na Warmii i Mazurach i ich ukraińskich odpowiedników.

2. Kształtowanie się idei miast partnerskich

We współczesnym zglobalizowanym świecie współpraca międzynarodowa w różnych skalach i na różnych płaszczyznach stała się priorytetem. Emilia Kalitta podkreśla, że

stosunki międzynarodowe należy rozpatrywać w skali makro- i mikrospołecznej. Skalą makro byłyby relacje między państwami dotyczące bezpieczeństwa, polityki zagranicznej, współdziałania w zakresie ochrony środowiska. W ujęciu mikro znalazłyby się natomiast miasta i gminy, które niezależnie od polityki państwa nawiązują partnerskie układy o przyjaźni i współpracy [Kalitta 2008, online].

Historia ruchu związku miast, które śmiało można by nazwać prototypami miast partnerskich, sięga korzeniami starożytnej Grecji, do funkcjonowania miast-polis, poprzez prężnie działającą do XVIII wieku niemiecką hanzę, aż do czasów współczesnych, do utworzenia w 1957 roku Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, która podobnie jak hanza za główny cel postawiła sobie stworzenie prężnie działającej gospodarki europejskiej. Pierwsze kontakty partnerskie w powojennej Europie zostały nawiązane przez miasta wrogich wówczas państw (pokłosie wojny) Francji i Niemiec. W 1950 roku dwa miasta – francuskie Montbelliard i niemieckie Ludwigsburg – nawiązały oficjalną współpracę bliźniaczą [Kalitta 2008, online]. Wydarzenie to było na tyle istotne, że w jego konsekwencji w 1951 roku w Genewie powołano składającą się z 50 państw Radę Gminy Europy, której celem było propagowanie i ułatwianie nawiązywania współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego z różnych krajów Europy [Kalitta 2008, online]. Szczególną intensyfikację nawiązywania kontaktów partnerskich miast bliźniaczych odnotowano w II połowie lat 50. XX wieku, kiedy „można było już mówić o ruchu miast bliźniaczych, który rozprzestrzenił się w całej Europie Zachodniej od Wielkiej Brytanii przez Holandię, Francję, Belgię, Niemcy aż po Włochy na południu” [Szewczyk 2007, 260]. W państwach Europy Wschodniej oficjalne ogłoszenie idei miast partnerskich nastąpiło dopiero po transformacjach społeczno-ustrojowych lat 80. XX wieku. Bogdan Dolnicki pisze, że „miasta partnerskie to forma współpracy między miastami w różnych krajach, która ma na celu wymianę kulturalną, gospodarczą i informacyjną” [Dolnicki 2016, 201]. Według autora taka współpraca

zakłada długoterminowe, wielostronne kontakty partnerów, a nie jedynie krótkotrwałe porozumienie w celu realizacji wspólnego projektu. Podobnie pojęcie „miasta bliźniacze” zostało zdefiniowane przez Olgę Bogorodecką

to dwa miasta położone w różnych państwach, między którymi na podstawie podpisanych umów są ustalone stałe partnerskie związki polegające na: zapoznaniu się z życiem, historią i kulturą, osiągnięciu większego porozumienia, umocnieniu współpracy i przyjaźni między narodami oraz wymianie doświadczeń [Bogorodecka 2015, 172].

Współcześnie ruch miast partnerskich nazwany jest „twinningiem” i stanowi jedną z powszechniejszych form współpracy między narodami. W Europie funkcjonuje nazwa „miasta partnerskie” lub „miasta bliźniacze”. Poza Europą takie związki miast określa się mianem „miasta siostrzane” (*sister city*) lub „bliźniacze” (*twin towns, twinning towns*) [Trzepacz, Płaziak, Więclaw-Michniewska 2015, 377].

Dużą aktywność w dziedzinie współpracy międzynarodowej na podstawie idei miast partnerskich wykazują również samorządy miejskie w Polsce, w tym z regionu warmińsko-mazurskiego. W Polsce miasta mają ograniczone możliwości prowadzenia polityki zewnętrznej, ale

obszarem relacji międzynarodowych, w którym miasta mogą samodzielnie uczestniczyć, jest m.in. możliwość zawierania umów o współpracy z innymi ośrodkami miejskimi położonymi poza granicami kraju. Dotyczą one różnych obszarów współpracy – najczęściej kultury i szkolnictwa, a także wymiany doświadczeń w zakresie zarządzania [Trzepacz, Płaziak, Więclaw-Michniewska 2015, 376].

Związki partnerskie miast polskich rejestrowane są przez Związek Miast Polskich, wg danych którego samorządy miast polskich utrzymują kontakty partnerskie z organizacjami samorządowymi w 53 państwach na świecie [Szewczyk 2007, 264]. W Europie Polska dysponuje umowami partnerskimi podpisanymi z 15 krajami, wśród których są wszyscy sąsiedzi, czyli Niemcy, Czechy, Słowacja, Ukraina, Białoruś, Litwa, Rosja, oraz państwa z największą Polonią w Europie (Francja, Holandia, Szwecja, Wielka Brytania, Włochy) [Szewczyk 2007, 264].

3. Partnerstwo miast bliźniaczych Polski i Ukrainy

W 1991 roku po rozpadzie ZSRR zmieniła się sytuacja geopolityczna w Europie Wschodniej, byłe republiki członkowskie zaczęły podejmować działania w celu budowy suwerenności swoich państw i umacniania jedności. 24 sierpnia 1991 roku Rada Najwyższa Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (USRR)

ogłosiła Akt Niezależności Ukrainy. 1 grudnia 1990 roku odbyło się na Ukrainie referendum ogólnonarodowe, w którym ponad 90% Ukraińców opowiedziało się za niezawisłością swojego państwa [Świder 2018, 146]. Dzień po zatwierdzeniu w referendum powszechnym Aktu Niepodległości Ukrainy Polska jako pierwsze państwo na świecie uznała niepodległość Ukrainy. Po proklamowaniu niepodległej Ukrainy można mówić o prawdziwym renesansie współpracy miast polskich i ukraińskich na mocy zawieranych porozumień, czyli umów o partnerstwie i wzajemnej współpracy. Liczba zawieranych umów podlega wahaniom i w dużym stopniu uzależniona jest od sytuacji polityczno-społecznej, od warunków ekonomicznych i stopnia sprawności działalności samorządów terytorialnych.

Źródła partnerskich kontaktów miast Polski i Ukrainy sięgają czasów Związku Radzieckiego do lat 50. i 60., kiedy „podjęto decyzję o ustanowieniu przyjacielskich związków przygranicznych między obwodami ZSRR i województwami, obwodami, okręgami: Polski, Czechosłowacji, Węgier i Rumunii” [Bogorońska 2015, 174]. Partnerstwo objęło Lwowski i Wołyński Komitet Obwodowy Komunistycznej Partii Ukrainy i województwo lubelskie. Sojusze miast bliźniaczych stały się jednym z ważniejszych czynników kształtujących współpracę międzyregionalną Polski i Ukrainy oraz budujących dobrosąsiedzkie stosunki. W dokumencie o „Współpracy Kulturowo-Humanitarnej między Polską a Ukrainą” czytamy, że

jednym z elementów ukraińsko-polskiej współpracy w dziedzinie kultury jest wykorzystanie polskich doświadczeń w reformowaniu zarządzania sektorem kultury Ukrainy, wspieranie przez Polskę integracji ukraińskiego środowiska kulturalnego i artystycznego z europejską przestrzenią kulturową oraz upowszechnianie osiągnięć kultury ukraińskiej [*Współpraca*, online].

Ośrodki mniejszości ukraińskiej w Polsce oraz polskie organizacje pozarządowe realizują postanowienia tego porozumienia poprzez popularyzację kultury i tradycji ukraińskiej w ramach różnorodnych festiwali kultury ukraińskiej, wymiany grup artystycznych, warsztatów. W realizację i rozwój współpracy zaprzyjaźnionych miast aktywnie włączyło się województwo warmińsko-mazurskie, samorządy lokalne województwa nawiązały kontakty ze swoimi odpowiednikami na Ukrainie.

Buś-Bidas podkreśla, że zawieranie umów z ośrodkami zagranicznymi stało się też ważnym narzędziem promocji w procesie kreowania wizerunku miasta [Buś-Bidas 2012, 301]. Należy podkreślić, że współpraca w sferze kultury to najbardziej aktywna forma kontaktów samorządów polegająca na promowaniu kultury jednostki bliźniaczej poprzez organizację cyklicznych przedsięwzięć

artystycznych. Spośród 18 obszarów, które wyróżnia się we współpracy między miastami polskimi oraz ich zagranicznymi partnerami, kultura jest płaszczyzną wyraźnie dominującą nad kolejnymi pod względem częstości występowania obszarami [Trzepacz, Płaziak, Więclaw-Michniewska 2015, 384].

Największy rozkwit aktywności we współpracy miast partnerskich Polski i Ukrainy przypada na lata 90. XX i pierwsze dziesięciolecie XXI wieku. Bogorodecka podkreśla, że „ta aktywność związana jest z ogłoszeniem przez Ukrainę kursu na Europę (2002), co przyczyniło się do rozszerzenia kontaktów nie tylko na poziomie państwowym, lecz regionalnym i lokalnym” [Bogorodecka 2015, 176]. Współcześnie miasta wszystkich polskich województw prowadzą aktywną współpracę z miastami na Ukrainie, a „Polska stała się ważnym partnerem i czołowym „akwokatem” Ukrainy na arenie europejskiej” [Bogorodecka 2015, 171].

4. Współpraca miast partnerskich regionu warmińsko-mazurskiego z obwodami na Ukrainie

Głównym czynnikiem lokalizacji partnera w umowach o współpracy jest położenie geograficznie, czyli bliskość granicy państwowej z sąsiadującym państwem. Z tego względu naturalne wydaje się realizowanie idei partnerstwa z miastami ukraińskimi na obszarze województwa lubelskiego i podkarpackiego. W podpisywaniu umów partnerskich między miastami odległego regionu warmińsko-mazurskiego z partnerami z Ukrainy

można doszukiwać się czynników sentymentalnych. W znacznej mierze odpowiada za to fakt, że na wymienione wyżej obszary trafiło wielu Polaków z Kresów Wschodnich. Miasta, które oni zamieszkują, posiadają umowy partnerstwa z ośrodkami, obecnie funkcjonującymi w granicach Ukrainy, z których osoby te (lub ich przodkowie) się wywodzą [Trzepacz, Płaziak, Więclaw-Michniewska 2015, 382].

Drugim istotnym czynnikiem przemawiającym za nawiązaniem współpracy między ośrodkami na Warmii i Mazurach a Ukrainą jest obecność 13-tysięcznej mniejszości ukraińskiej wg spisu powszechnego ludności z 2011 roku [Raport 2012, 91]. Ukraińcy zasiedlili te tereny po II wojnie światowej w wyniku przesiedleńczej akcji „Wisła”, wówczas na Warmię i Mazury przymusowo przewieziono z terenów południowo-wschodniej Polski 56 tys. ludności ukraińskiej [Beba 1998, 97]. Obecnie społeczność ukraińska na Warmii i Mazurach stanowi najliczniejszą mniejszość narodową tego regionu, którą wyróżnia wysokie zorganizowanie instytucjonalne. Od 1956 roku w miejscowościach, gdzie były największe

skupiska ludności ukraińskiej, takich jak Banie Mazurskie, Kruklanki, Giżycko, Węgorzewo, Ełk, Ukraińcy stworzyli Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne przekształcone w 1990 roku w Związek Ukraińców w Polsce (dalej ZUwP), który stał się największą organizacją ukraińską działającą w Polsce. Obecnie Zarządowi Głównemu ZUwP podlegają: 10 oddziałów oraz koła terenowe, które propagują współpracę polskich i ukraińskich organizacji pozarządowych poprzez realizację wspólnych projektów i organizację różnorodnych przedsięwzięć kulturalnych. ZUwP jest wydawcą ukraińskojęzycznego tygodnika „Nasze Słowo” oraz współwydawcą magazynu telewizyjnego *Telenowyny* (*Теленовини*), emitowanego w Telewizji Regionalnej TVP 3 w każdą ostatnią sobotę miesiąca. Tematyka ukraińska obecna jest w przestrzeni informacyjnej TVP Olsztyn, która nadaje w każdą środę 15-minutowy program o problematyce ukraińskiej *Ukraińskie Wieści* (*Український Вісник*). Współpraca medialna obejmuje także rozgłośnie Polskiego Radia, wspólnie z którą realizowane są audycje w języku ukraińskim m.in. w Olsztynie, Koszalinie, Krakowie i Wrocławiu.

Od 20 lat Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego współpracuje z obwodem rówieńskim. Współpraca zainicjowana została dzięki Umowie o handlowo-gospodarczej współpracy między Rówieńską Radą Obwodową Ukrainy a Województwem Warmińsko-Mazurskim Rzeczypospolitej Polski, którą 2 listopada 2000 roku w Równem podpisali Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Andrzej Ryński i Przewodniczący Rówieńskiej Rady Obwodowej, Danyło Koryłkiewicz.

9 grudnia 2003 roku umowę o współpracy pomiędzy regionami podpisał Andrzej Ryński – Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego i Mykoła Sroka – Szef Obwodowej Administracji Państwowej. W 2004 roku podczas obchodów „Roku Polski na Ukrainie” odbyła się oficjalna wizyta delegacji województwa warmińsko-mazurskiego w obwodzie rówieńskim, podczas której został podpisany Aneks do umowy o współpracy na lata 2004–2006. Podobne aneksy aktualizowane były co dwa lata. W celu nawiązania i podtrzymania współdziałania partnerskiego podejmowane są wielotorowe czynności, m.in. duże zaangażowanie we współpracę oddziałów ZUwP. Na Warmii i Mazurach z inicjatywy Oddziałów Olsztyńskiego, Mazurskiego i Elbląskiego oraz podległych im kół w poszczególnych miastach doszło do podpisania porozumień o współpracy, na zasadzie miast partnerskich, między samorządami: Elbląga i Tarnopola (1992), Węgorzewa i Jaworowa (1996), Olsztyna i Łucka (1998), Kętrzyna i Włodzimierza Wołyńskiego (1999), Giżycka i Dubna (2000), Górowa Iławeckiego i Pustomyt (obwód lwowski) (2001), Kętrzyna i Włodzimierza Wołyńskiego (2004), Dobrego Miasta i Kostopola (2007), Bartoszyce i Berezne (rejon tarnopolski) (2010), Wydmin

i Klewania (2018), gminy Banie Mazurskie i ościennych z gminami rejonu jaworowskiego, gminy Ostróda z rejonem Korzec, powiatu iławskiego z gminą Kisielice (obwód tarnopolski). W ramach prowadzonej od wielu lat polityki dyplomacji kulturalnej wymienione miasta partnerskie wypracowały i wdrożyły różnorodne sposoby promocji własnego dziedzictwa kulturowego poprzez organizowanie cyklicznych spotkań z kulturą, które mają względnie stałą formułę i czas trwania. W dalszej części artykułu omówione zostaną najważniejsze działania służące poznaniu i zrozumieniu kultury miast współpracujących ze sobą.

U podstaw współpracy między Olsztynem i Łuckiem leży historia. Po ostatniej wojnie wielu Polaków, mieszkających od pokoleń na Wołyniu, znalazło się na Warmii i Mazurach. W Olsztynie zainicjowali oni działalność Towarzystwa Miłośników Wołynia i Polesia, które nawiązało kontakty z ich ukraińskimi odpowiednikami, m.in. Stowarzyszeniem Kultury Polskiej na Wołyniu oraz Towarzystwem Polskiej Kultury im. Tadeusza Kościuszki w Łucku.

Umowa o współpracy między Olsztynem i Łuckiem, podpisana w grudniu 1997 roku, była już tylko formalnym przypieczętowaniem i rozszerzeniem istniejących kontaktów. W ramach obecnej współpracy partnerskiej miasta Olsztyn i Łuck prowadzą szereg wspólnych działań, m.in. w dziedzinie kulturalnej.

5. Inicjatywy kulturalne realizowane w ramach współpracy samorządów miast i gmin bliźniaczych Warmii i Mazur z obwodem rówieńskim

W 2008 roku dla uhonorowania jubileuszu 10-lecia partnerstwa Olsztyna i Łucka zorganizowano w czerwcu „Dni Olsztyna” w Łucku, a w sierpniu Olsztyn świętował u siebie „Dni Łucka” z udziałem konsula generalnego RP w Łucku Tomasza Janika. W ramach obchodów święta Łucka w Centrum Kultury Filmowej Awangarda 2 zaprezentowano dwa filmy o tym mieście: historyczno-dokumentalny *Łuck – miasto pod łagodnym niebem* oraz *Concerto grosso mojego miasta*. W amfiteatrze odbył się wspólny koncert z udziałem zespołów z Łucka oraz Polonii tego miasta. Równie uroczysty przebieg miało święto Olsztyna w ukraińskim Łucku. W ramach wydarzenia w Domu Ludowym „Prosvita” strona polska zaprezentowała wystawę dzieł sztuki i wystawę obrazów na tkaninie oraz spektakl dla dzieci *Ku-ku-ri-ku na patyku*. Mieszkańcy Łucka mieli możliwość degustacji potraw kuchni polskiej i warmińskiej oraz wysłuchania koncertów muzycznych w wykonaniu artystów z Olsztyna i Lublina.

Finalnym punktem uczczenia współpracy było uroczyste otwarcie olsztyńskiej ulicy, która otrzymała imię ukraińskiego wieszczki narodowego Tarasa Szewczenki. Nazwę ulicy nadała Rada Miasta Olsztyna na wniosek przedstawicieli olsztyńskiej mniejszości ukraińskiej.

W ciągu ponad 20 lat współpracy oba regiony realizowały projekty i przedsięwzięcia w dziedzinie kultury, edukacji, sportu, gastronomii, turystyki i ochrony zdrowia, gospodarki, handlu i ochrony środowiska.

Współpraca w zakresie kultury i edukacji stanowi jedną z głównych płaszczyzn współdziałania pomiędzy województwem warmińsko-mazurskim i obwodem rówieńskim. W 2005 roku w zakresie współpracy bilateralnej regionów odbyły się obchody „Roku Ukrainy w Polsce”, podczas których zaprezentowano obwód rówieński na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Od 2007 roku realizowane są projekty trójstronne pomiędzy bibliotekami Olsztyna, Bornholmu i Równego, w ramach których Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie we współpracy z Regionalną Biblioteką Bornholmu i Rówieńską Państwową Okręgową Biblioteką i Stowarzyszeniem Bibliotekarzy na Ukrainie oraz Okręgiem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Olsztynie podjęli się współrealizacji projektów *Biblioteki jako centra informacji o Unii Europejskiej, Realizujemy prawo do informacji*.

W 2009 roku w Olsztynie odbyły się „Dni Kultury Ukraińskiej” pod nazwą *Barwy Ukrainy* organizowane przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz Rówieńską Obwodową Administrację Państwową. Przedsięwzięcie to miało na celu promowanie i przybliżenie mieszkańcom województwa warmińsko-mazurskiego bogatej kultury mniejszości ukraińskiej, zacieśnienie więzi różnych mniejszości zamieszkujących region i dalszą integrację społeczną. Obok spotkań oficjalnych przedstawicieli władz samorządowych odbyły się imprezy kulturalne, m.in. wernisaże, występy artystyczne oraz jarmark ukraińskiego rękodzieła ludowego – ceramiki, biżuterii, tradycyjnego haftu krzyżowego. Zorganizowano np. wernisaż 25 prac malarskich piętnastu autorów należących do Obwodowej Organizacji Narodowego Związku Artystów Ukrainy oraz wystawę fotograficzną artystów ukraińskich pt. *Świat wokół nas*. Urozmaiceniem i uzupełnieniem tych działań były koncerty ukraińskiej muzyki cerkiewnej (chóru „Znamennia” – „Знамення”), ludowej (zespołów „Kutoczanie” i „Wiesnianka”), folkowej („Berkut” i „Horpyna”) i jazzowej (zespołu „Art-Time”). W tym samym roku delegacja województwa warmińsko-mazurskiego uczestniczyła w „XII Dniach Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie”, które zainaugurowane zostały 1999 roku. Przedsięwzięcie zorganizowało Towarzystwo Miłośników Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie im. Władysława Stanisława Reymonta.

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego partycypował w jego kosztach oraz zorganizował pobyt i występ Zespołu Pieśni i Tańca „Kortowo” z Olsztyna, a także zakupił projektor multimedialny, który został przekazany Towarzystwu Miłośników Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie. W kolejnych latach prezentacja „klimatów warmińskich” poprzez udział zespołów tanecznych z naszego regionu w „Dniach Polskich” to stały punkt obchodów. W ten sposób zaprezentowały się: Zespół Pieśni i Tańca „Kortowo” (2009), Mazurski Zespół Pieśni i Tańca „Ełk” (2011), Zespół Ludowy „Węgojska Strużka” (2012), Zespół Tańca Ludowego „Czeremosz” z Węgorzewa, grupa wokalna „Zorepad” (2013), Zespół „Śparogi” z Olsztynka (2015), „Czerwony Tulipan” (2017). W 2014 roku ze względu na konflikt i działania wojenne prowadzone na wschodnim terytorium Ukrainy cykliczne przedsięwzięcie „Dni Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie” zostało odwołane. Szczególny charakter miały „XIX Dni Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie” w 2018 roku połączone z jubileuszem 25-lecia działalności Towarzystwa Kultury Polskiej na Rówieńszczyźnie im. Władysława Stanisława Reymonta w Równem. Srebrny jubileusz Towarzystwa zbiegł się ze 100-leciem odzyskania niepodległości przez Polskę, dlatego obchody w całości zostały poświęcone temu historycznemu wydarzeniu.

W 2012 roku we Lwowie odbył się „Festiwal Partnerstwa” – kulturalna prezentacja polskich miast i województw. Inicjatorem festiwalu była Obwodowa Administracja Państwowa oraz Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej we Lwowie. Odbyło się wtedy wiele imprez kulturalno-promocyjnych. Nie zabrakło również promocji kulturowej Warmii i Mazur. W trakcie festiwalu można było obejrzeć wernisaż prac *Przegląd plastyki regionu Warmii i Mazur*. W 2013 roku w ramach „Polsko-ukraińskiego Festiwalu Partnerstwa” Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie (CEIK) zorganizowało wystawę *Alfons Kulakowski... Stamtąd i stąd*. Przedsięwzięcie miało na celu promocję dorobku kulturowego partnerów. Partnerem CEIK-u ze strony ukraińskiej jest Miejski Pałac Kultury im. Hnata Chotkiewicza we Lwowie na mocy dwustronnej umowy o współpracy podpisanej w 2006 roku. Kontynuowana jest współpraca z innymi ukraińskimi placówkami kultury, takimi jak Centrum Studiów Żydowskich we Lwowie czy Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego we Lwowie.

W 2014 roku w ramach współpracy w zakresie kultury CEIK zorganizował wystawę prac artystki ukraińskiej Kateryny Kosianenko. Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych we współpracy z Centrum Badań Historii i Kultury Żydów Wschodnioeuropejskich w Kijowie, Narodowym Uniwersytetem Kijowsko-Mohylańskim oraz Olsztyńskim Oddziałem Związku Ukraińców w Polsce było organizatorem i realizatorem „Dni Siergieja Paradżanowa w Olsztynie” w salach

Muzeum Warmii i Mazur oraz Galerii Sowa. Siergiej Paradżanow to uznany reżyser ukraiński ormiańskiego pochodzenia, twórca filmu *Cienie zapomnianych przodków* (*Тіні забутих предків*, 1968), który został zaprezentowany publiczności podczas spotkania. Uzupełnieniem wydarzenia była wystawa prac ukraińskiego malarza Borisa Jeghiazariana.

Na stałe do kalendarza wydarzeń kulturalnych Olsztyna weszły „Dni Teatru Ukraińskiego” organizowane przez Olsztyński Oddział ZUwP wspólnie z olsztyńskim Teatrem im. Stefana Jaracza oraz teatrami obwodowymi we Lwowie, Łucku, Tarnopolu, Równym, Czerniowcach, Kołomyi, Dniepropietrowsku i Zaporozu. W 1996 roku zadebiutowała w Olsztynie pierwsza edycja „Dni Teatru Ukraińskiego”. W 2004 roku Teatr im. Stefana Jaracza w Olsztynie podpisał porozumienie o współpracy z Teatrem w Równym. Główne założenia przeglądu teatralnego to przybliżenie mieszkańcom Warmii i Mazur bogactwa oraz różnorodności współczesnej dramaturgii ukraińskiej, zapoznanie ze współczesną sceną ukraińską oraz okazja do kontynuacji dialogu polsko-ukraińskiego. W I edycji „Dni Teatru Ukraińskiego” (1996) stronę ukraińską reprezentował Narodowy Teatr Dramatyczny im. Marii Zańkowieckiej we Lwowie, który przedstawił dwa spektakle, oba w reżyserii Fedira Stryhuna: wodewil *Szarika* (*Шарика*) Jarosława Barnycza oraz dramat historyczny *Marusia Czuraj* (*Маруся Чурай*) wg poematu Liny Kostenko. „Dni Teatru Ukraińskiego” przekształciły się w imprezę cykliczną, która odbywa się co 2 lata już od ponad 20 lat. Pierwsze cztery edycje przeglądu teatralnego odbywały się w czerwcu, jako jedno z przedsięwzięć „Dni Kultury Ukraińskiej”, później tę inicjatywę przeniesiono na okres jesienny i w tym terminie realizowana jest do dziś. W ciągu ponad 20 lat publiczność olsztyńska miała możliwość zapoznania się z największymi dziełami literackimi klasyki ukraińskiej takich twórców jak: Taras Szewczenko, Iwan Franko, Łesia Ukrainka, Lina Kostenko, Jarosław Stelmach, Hryhorij Kwitka-Osnowianenko, Iwan Karpenko-Karyj, Maria Matios, Wołodymyr Wynnyczenko. Organizatorzy „Dni Teatru Ukraińskiego” zabiegają o to, by kolejnym edycjom towarzyszyły różnorodne wystawy artystów z Ukrainy, ale przegląd ma względnie stałą formułę, czyli w ciągu dwóch weekendowych dni prezentowane są trzy spektakle. Piąta edycja „Ogólnopolskich Dni Teatru Ukraińskiego” zdeterminowana była przez obchody 70. Rocznicy Wielkiego Głodu na Ukrainie w latach 1932–1933. W programie, oprócz spektakli w wykonaniu zespołów teatralnych z Polski, zaplanowano nabożeństwo ekumeniczne za ofiary głodu, wykład tematyczny dra Igora Hałagidy pt. *Słowo o Wielkim Głodzie* oraz recital *Ukraińskie kanty i psalmy* w wykonaniu Scholi Teatru Węgajty. W ciągu 20 lat repertuar „Dni Teatru Ukraińskiego” w Olsztynie przedstawiał się następująco: 2001 – *Kochany niełuby albo poskromienie niepokornego* (*Коханий нелюб*)

Jarosława Stelmacha, *Leśna pieśń (Лісова пісня)* Łesi Ukrainki; 2003 – recital *Ukraińskie kanty i psalmy* Scholi Teatru „Węgajty”, spektakl *Wielki Głód* Mykoły Kuzia w wykonaniu aktorów olsztyńskiego Teatru im. Stefana Jaracza; 2005 – *Sawa Czalyj (Сава Чалий)* Iwana Karpenki-Karoho, spektakl o doli Tarasa Szewczenki, skazanego na zesłanie do armii carskiej *Zdrada państwowa (Державна зрада)*; 2007 – *Jak nasi dziadkowie byli parobkami (Як наші діди парубкували)* Wołodymira Kaniwcia, *Skradzione szczęście (Украдене щастя)* Iwana Franki w wykonaniu Teatru Muzyczno-Dramatycznego z Równego, kompozycja *Oj, te wieczornice (Ой, ті вечорниці)* w wykonaniu ukraińskiej młodzieżowej grupy teatralnej z Międzyszkolnego Zespołu Nauczania Języka Ukraińskiego w Gimnazjum nr 7 w Olsztynie; 2009 – *Carmen* wg powieści Prospera Mérimée, *Ściana (Стіна)* wg Jurija Szerbaka, *Objawienie od Mazepy (Одкровення від Мазени)* na motywach dramatu Ołelka Ostrowskiego; 2013 – *Sołodka Darusia (Солодка Даруся)*, *Nacja (Нація)* wg prozy Marii Matios, *Natus (Натусь)* wg utworu Wołodymira Wynnyczenka; 2015 – *Nazar Stodola (Назар Стодоля)*, *Kateryna (Катерина)* Tarasa Szewczenki, *Swatanie na Honczarówce (Сватання на Гончарівці)* Hryhorija Kwitki-Osnowjanenki; 2017 – *Stulecie Jakowa: pierwsza miłość (Століття Якова: Перше кохання)* Wołodymira Łusa, *Nie szukajcie szczęścia, ukradłem je (Не шукайте щастя, бо я його украв)* wg dramatu Iwana Franki *Sujeta (Суета)* Iwana Karpenki-Karoho; 2019 – *Kamienny krzyż (Камінний хрест)* wg powieści Wasyla Stefanyka, *Matka-najemnica (Мату-наймичка)* wg Tarasa Szewczenki, *Huculski rok (Гуцульський рік)* wg Hnata Chotkewycza. W ramach ostatnich spotkań teatralnych obchodzono 5. rocznicę krwawych wydarzeń na Majdanie w Kijowie i uczczono bohaterów Nebesnej Sotni, prezentując wystawę fotograficzną pt. *Bohaterowie nie umierają – oblicza wojny*.

Cyklicznie od 2009 roku Olsztyński Oddział ZUwP wspólnie z Rówieńską Obwodową Państwową Kompanią Radiowo-Telewizyjną organizują „Międzynarodowy Festiwal Radiowo-Telewizyjny *Kalinowe Mosty*”. Od 2016 roku do współorganizacji festiwalu włączył się Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie. Uczestnikami *Kalinowych Mostów* są dziennikarze radiowi oraz telewizyjni z Ukrainy i Polski, którzy kompletują materiały do audycji i programów, które następnie emitowane są w różnych regionach Ukrainy. Cel festiwalu to prezentacja i popularyzacja audycji radiowych i telewizyjnych na tematy społeczne, kulturalne, historyczne, pomocy humanitarnej, gospodarcze, ochrony środowiska naturalnego oraz dotyczące mniejszości ukraińskiej w Polsce i polskiej na Ukrainie. Stałym punktem formuły *Kalinowych Mostów* była część konkursowa, podczas której oceniano wcześniej nadesłane przez dziennikarzy z Polski i Ukrainy prace konkursowe i wyłaniano zwycięzców.

W 2019 roku festiwal obchodził jubileusz – odbył się po raz 10 z udziałem 40-osobowej grupy dziennikarzy z Ukrainy. Od kilku lat jednym z głównym celów *Kalinowych Mostów* jest promocja Unii Europejskiej na Ukrainie.

W Polskim Radiu Olsztyn audycje w języku ukraińskim emitowane są od 1958 roku, początkowo były raz w miesiącu, następnie co dwa tygodnie, a od przełomu lat 70.–80. w każdą niedzielę po pół godziny. Od 15 stycznia 2001 roku audycje w języku ukraińskim nadawane są codziennie o godz. 10.50 i 18.10. Jest to serwis informacyjny składający się z dwóch bloków: wieści z Ukrainy oraz fakty z życia mniejszości ukraińskiej zarówno na Warmii i Mazurach, jak i w Polsce. Audycje skierowane są do mieszkańców Warmii i Mazur należących do mniejszości ukraińskiej, cieszą się także zainteresowaniem rodzin mieszanych ukraińsko-polskich.

W 2008 roku odbył się koncert jubileuszowy z okazji 50-lecia, a 2018 – 60-lecia audycji ukraińskich w Polskim Radiu Olsztyn. Inicjatorem uroczystości był Olsztyński Oddział ZUwP wraz z Samorządem Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Historycznym przedsięwzięciem kulturalnym Warmii i Mazur jest „Regionalny Ukraiński Jarmark Folklorystyczny *Z Malowanej Skrzyni*” organizowany od ponad 30 lat w Kętrzynie. Pierwsza edycja święta ukraińskiego folkloru miała miejsce 1979 roku. W okresie stanu wojennego organizatorzy zawiesili imprezę, by następnie wznowić ją na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Jarmark *Z Malowanej Skrzyni* cieszy się ogromną popularnością wśród kętrzyńian oraz mniejszości ukraińskiej Warmii i Mazur. Promuje bogatą sztukę i kulturę ludową poprzez warsztaty rzemiosła ludowego, koncerty zespołów folklorystycznych z Ukrainy i mniejszości ukraińskiej z Warmii i Mazur.

W 2018 roku w Olsztynie odbyła się X edycja „Międzynarodowego Festiwalu Muzycznego Narodów Europy *Pod Wspólnym Niebem*”. Festiwal organizowany jest co dwa lata przez Olsztyński Oddział ZUwP oraz Związek Stowarzyszeń Niemieckich Warmii i Mazur (ZSNWiM). Ta ciekawa inicjatywa ma na celu popularyzację kultury muzycznej mniejszości etnicznych i narodowych z Warmii i Mazur.

Spotkania kulturalne społeczności ukraińskiej zamieszkującej tereny mazurskie również mają wieloletnią tradycję. Porozumienie o współpracy partnerskiej pomiędzy władzami samorządowymi Giżycka a władzami Dubna zostało zawarte 19 czerwca 2000 roku. Jeden z głównych celów porozumienia to dążenie do współpracy i wymiany kulturalnej oraz wspieranie działalności mniejszości ukraińskiej w Giżycku i mniejszości polskiej w Dubnie. Kontakty Giżycka z Dubnem dynamicznie się rozwijają. W Giżycku corocznie od 2000 roku odbywają się następujące wydarzenia: „Dni Kultury Ukraińskiej” (organizowane przez Oddział

Mazurskiego ZUwP wspólnie z Giżyckim Centrum Kultury), „Święto Twórczości Dziecięcej”. U partnera ukraińskiego organizowany jest „Dzień Dubna”, połączony z obchodami rocznicy niepodległości Ukrainy, w których udział biorą przedstawiciele obu miast. W 2016 roku coroczny „Jarmark św. Brunona” w Giżycku został połączony z pierwszą edycją wielokulturowego „Święta Miast Partnerskich *Na styku kultur*”, które ma na celu przybliżenie mieszkańcom regionu i turystom zwyczajów, pieśni i tańców regionów-partnerów.

W 2001 roku Giżycko zostało gospodarzem „Jesiennych Koncertów Muzyki Cerkiewnej”, na których artyści różnych konfesji z Polski i Ukrainy prezentują publiczności repertuar chóralnej muzyki cerkiewnej i pieśni religijnych. Koncerty odbywają się w cerkwiach i kościołach rzymskokatolickich w Giżycku, Baniach Mazurskich, Kruklankach, Pozezdrzu, Węgorzewie, Wilkasach oraz Wydminach. Od lat organizatorem „Międzynarodowych Koncertów Muzyki Cerkiewnej” (nazwa od 2010) jest Mazurski Oddział ZUw P oraz węgorzewski dekanat greckokatolickiej archidiecezji przemysko-warszawskiej. Jak podkreślają organizatorzy, festiwal ma charakter ekumeniczny, przyświeca mu idea dialogu międzyreligijnego oraz integracji społeczności różnych wyznań.

Kolejne regularne przedsięwzięcie folklorystyczne to ukraińska sobótka, czyli *Noc Iwana Kupaly (Ніч на Івана Купала)*, które stało się największą plenerową imprezą mniejszości narodowych na Warmii i Mazurach. Święto organizowane jest corocznie w Kruklankach z inicjatywy miejscowego koła ZUwP i Gminnego Ośrodka Kultury w Kruklankach. Obrzędowy spektakl, z nieodłącznymi atrybutami nocy świętojańskiej, czyli paleniem ogniska i puszczaniem wianków, odbywa się nad jeziorem Gołdap.

Od 11 lat Górowo Iławeckie unifikowane jest z „Festiwałem Kultury Ukraińskiej *Ekolomyja*”, który obok popularyzacji zespołów folkowo-rokowych, kuchni ukraińskiej, rzemiosła artystycznego promuje ekologię i ochronę środowiska. W 2019 roku hasłem przewodnim była zbiórka elektrośmieci.

Na mocy porozumień o współpracy samorządy miast na Warmii i Mazurach wspólnie z partnerami ukraińskimi oraz oddziałami terenowymi ZUwP realizują lokalne projekty promujące kulturą ukraińską, m.in. „Pasłęcka Uczta Kultur Wschodnich – Regionalny Festiwal Piosenki Ukraińskiej”, „Iławskie Popołudnie z Kulturą Ukraińską”, „Ukraińskie Barwy Pogranicza” w Braniewie, „Spotkania z Folklorem Ukraińskim” w Dobrym Mieście, „Ukraińskie Święto Folklorystyczne *Widlunnia (Відлуння)*” w Wydminach.

W 2018 roku Gustaw Marek Brzezina, Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego, wraz z delegacją, przebywał w obwodzie rówieńskim na Ukrainie. Pobyt był związany z wydarzeniami promującymi międzynarodową współpracę

obydwu regionów. Podczas wizyty na Ukrainie, marszałek Gustaw M. Brzezin podpisał z Oleksijem Mularenką, przewodniczącym Rówieńskiej Obwodowej Administracji Państwowej, Plan Pracy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z Rówieńską Obwodową Administracją Państwową na lata 2018–2020.

6. Podsumowanie

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego przywiązuje dużą wagę do współpracy międzynarodowej miast, która jest istotnym elementem polityki rozwoju regionalnego. Na Warmii i Mazurach w ostatnim 20-leciu znaczącą rolę w budowaniu kontaktów międzyregionalnych pełniła także Ukraina, a szczególnie obwód rówieński. Cyklicznie prolongowanie porozumień o współpracy z instytucjami kultury tego ukraińskiego obwodu pozwoliło na nawiązanie relacji instytucjonalnych z ukraińskimi partnerami, dzięki którym realizowane były liczne projekty promocyjne miast i gmin bliźniaczych oraz popularyzacja kultury polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Polsce. Porozumienia o współpracy stały się czynnikiem uaktywniającym działalność licznej na terenie województwa warmińsko-mazurskiego mniejszości ukraińskiej oraz mniejszości polskiej w obwodzie rówieńskim, które nie tylko dynamicznie przyłączyły się do wsparcia inicjatyw podejmowanych przez władze samorządowe, lecz także zostały koordynatorami licznych projektów i wydarzeń o charakterze kulturalnym. Praktycznie każde miasto Warmii i Mazur, które włączyło się do współpracy z Ukrainą może poszczycić się swoim lokalnym „sztandarowym” wydarzeniem kulturalnym, dzięki któremu jest rozpoznawalne.

Zawarty w niniejszym artykule teoretyczny opis kontaktów miast partnerskich polskich i ukraińskich oraz przegląd wspólnych przedsięwzięć na płaszczyźnie kulturalnej dowodzi, że Ukraina jest jednym z ważniejszych partnerów Warmii i Mazur na arenie międzynarodowej. Współpraca władz lokalnych i regionalnych nie została ograniczona w kontekście wydarzeń ostatnich lat na Ukrainie dzięki projektowi *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2016–2020*, który ma na celu wsparcie kluczowych reform na Ukrainie, w tym i reformy samorządowej. Istotny czynnik koegzystencji miast partnerskich Polski i Ukrainy stanowi aktywna działalność mniejszości ukraińskiej regionu, która prowadzi szeroką akcję promującą różnorodność kulturową regionu Warmii i Mazur.

BIBLIOGRAFIA

- Beba Bożena. 1998. *Kierunek przemian tożsamości kulturowej Ukraińców na Warmii i Mazurach*. W: *Tożsamość kulturowa społeczeństwa Warmii i Mazur*. Red. Domagała B., Sakson A. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego: 96–108.
- Bogorodecka Olga. 2015. *Cechy charakterystyczne rozwoju współpracy miast bliźniaczych Polski i Ukrainy*. „Historia i Polityka” nr 13 (20): 171–182.
- Buś-Bidas Agnieszka. 2012. *Działalność promocyjna gmin w kontekście wspierania przedsiębiorczości (na przykładzie miasta Tarnobrzeg)*. „Przedsiębiorczość – Edukacja” nr 8: 300–313.
- Dolnicki Bogdan. 2016. *Międzynarodowa współpraca jednostek samorządu terytorialnego*. W: *Racjonalny ustawodawca. Racjonalna Administracja*. Red. Kijowski D.R., Miruć A., Budnik A. Białystok: Temida 2: 201–214.
- Informacja o realizacji współpracy międzynarodowej Województwa Warmińsko-Mazurskiego*. (online) <http://warmia.mazury.pl/unia-i-wspolpraca-zagraniczna/priorytety-miedzynarodowej-wspolpracy> (dostęp 7.06.2019).
- Kalitta Emilia. 2008. *Rola miast partnerskich w budowaniu przyjaźni między narodami. Przykład Chojnic*. (online) <https://www.miastochojnice.pl/files/1661.pdf> (dostęp 23.06.2018).
- Kieliszewski Przemysław, Poprawski Marcin. 2009. *Instytucje publiczne i dyplomacja kulturalna. Potencjały i wyzwania*. (online) <http://rok.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2013/10/Instytucje-publiczne-i-dyplomacja-kulturalna.-Potencjały-i-wyzwania.pdf> (dostęp 3.10.2020).
- Langowska Justyna. 2018. *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*. (online) https://doktoranci.uj.edu.pl/documents/1167150/141873734/3_langowska_37_60.pdf (dostęp 3.10.2020).
- Modzelewski Wojciech Tomasz, Żukowski Arkadiusz. *Współpraca partnerska samorządów lokalnych, przykład miasta Ostródy i powiatu ostródzkiego*. (online) https://www.researchgate.net/publication/271588043_Wspolpraca_partnerska_samorzadow_lokalnych_przyklad_miasta_Ostrody_i_powiatu_ostrodzkiego (dostęp 12.06.2020).
- Raport. Od wymiany kulturalnej do nowej inteligentnej siły. Promocja Polski przez kulturę*. Red. Potoroczyn P. (online) https://www.nck.pl/upload/attachments/302369/promocja_polskiej_kultury_za_granic.pdf (dostęp 3.10.2010).
- Raport z wyników w województwie warmińsko-mazurskim*. 2011. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. (online) <https://olsztyn.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/spisy-powszechne/psr-2010-raport-z-wynikow-województwa-warmińsko-mazurskiego,8,1.html> (dostęp 16.05.2020).
- Szewczyk Joanna. 2007. *Zagraniczne związki partnerskie polskich samorządów miast, powiatów i województw*. „Prace Geograficzne” z. 117: 259–273.
- Świder Konrad. 2018. *Geneza postradzieckiej państwowości ukraińskiej*. „Wschodni Rocznik Humanistyczny” R. XV, nr 2: 145–160.
- Trzepacz Piotr, Płaziak Monika, Więclaw-Michniewska Joanna. 2015. *Geografia współpracy międzynarodowej polskich miast*. (online) https://www.researchgate.net/profile/Piotr_Trzepacz2/publication/297219813_Geografia_wspolpracy_miedzynarodowej_polskich_miast/links/56ddb2dd08aedf2bf0c865b3/Geografia-wspolpracy-miedzynarodowej-polskich-miast.pdf (dostęp 15.06.2020).
- Współpraca kulturowo-humanitarna pomiędzy Ukrainą a Polską*. (online) <https://poland.mfa.gov.ua/pl/embassy/231-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-polysheju> (dostęp 17.06.2020).

